

A TURIZMUSFEJLESZTÉSBEN REJLŐ FELZÁRKÓZÁSI LEHETŐSÉGEK AZ ÉSZAK-ALFÖLDI HATÁRRÉGIÓ KISVÁROSAIBAN

Horváth Anna

*PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és
Gazdaságtan Doktori Iskola; horvath.anna@tkk.pte.hu*

DOI: 10.15170/TVT.2022.07.03.04

Absztrakt

A kisvárosok kiemelkedő helyi szerepük miatt a közeljövőben vezető szereplőivé válhatnak a helyi fejlődésnek. A kutatásom fő kérdése, hogy az észak-alföldi határmentén kisvárosai (nevezetesen Fehérgyarmat, Kisvárda, Vásárosnamény és Záhony) milyen szerepet töltenek be a térség a vidékfejlesztésében, azon belül a turizmusfejlesztés folyamatában. Első lépésként a városok Integrált Településfejlesztési Tervét elemeztem. Emellett közelebbről megvizsgáltam a kiválasztott városokra jellemző demográfiai adatokat, utolsó lépésként a vizsgált térség jelenlegi turisztikai jellemzőit vettem számba. Az összegyűjtött adatok alapján végül elemeztem a négy vizsgált kisváros 2004 és 2022 közötti pályázati aktivitását, kiemelten a turizmusfejlesztéshez köthető pályázati lehetőségeket. A tanulmány eredményeként azokat a intézkedési területeket ismertettem, amelyek jövőbeli érvényesülése megoldást nyújthat a térség negatív folyamataira. Ilyen a szolgáltatói szektor erősítése, a városi gazdaság diverzifikálása, a természeti értékek és az épített örökség jobb kommunikációja, a vendéglátó- és szálláshelyek számának és minőségének növelése, a helyi és helyközi közlekedés, illetve az úthálózat fejlesztése.

Kulcsszavak: EU, fejlesztéspolitika, turizmus, Észak-Alföld, határmentiség

OPPORTUNITIES OF TOURISM DEVELOPMENT IN SMALL TOWNS OF THE BORDER REGION OF THE NORTHERN GREAT PLAIN

Abstract

Because of their prominent local role, small towns can become leading players in local development in the near future. The main question of my research is the role of small towns in the border region of the Northern Great Plain (namely Fehérgyarmat, Kisvárda, Vásárosnamény and Záhony) in the rural development of the region, including the process of tourism development. As a first step, I analysed the Integrated Urban Development Plan of the towns. In addition, I took a closer look at the demographic data of the selected cities, and finally, I took stock of the current tourism characteristics of the region under study. Finally, on the basis of the data collected, I analysed the tendering activities of the four small towns between 2004 and 2022, with a particular focus on the opportunities for tourism development. As a result of the study, I have identified areas for action which, if implemented in the future, could provide solutions to the negative trends in the region. These include the strengthening of the service sector, diversification of the urban economy, better communication of natural and built heritage values, increasing the number and quality of catering and accommodation facilities, local and interurban transport and improving the road network.

Keywords: EU, development policy tourism, Northern Great Plain, border region

1. Bevezetés

A globalizáció korában egyre több olyan hatás éri – előregedés, urbanizáció, gazdasági modellváltás – a fejletlen, jellemzően vidéki térségeket, amelyekre abban az esetben tudnak sikeresen reagálni, ha a helyi adottságokat figyelembe vevő intézkedések jönnek létre. Ehhez illeszkedik az Európai Unió vidékfejlesztéshez kötődő intézkedései is: hogyan épülhetnek ki erős vidéki közösségek, milyen formában erősíthető a térségek összekapcsoltsága, hogyan erősíthető a vidék ellenállóképessége a külső negatív folyamatokkal szemben, illetve milyen gazdasági tevékenységek járulnak hozzá leginkább a vidék értékteremtő működéséhez? Annak érdekében, hogy az EU vidéki régiói képesek legyenek fennmaradásra és megújulásra, ezen területek feltárása mentén szükséges a rendelkezésre álló források felhasználása. Jelen tanulmány célja annak vizsgálata, hogy az Észak-Alföld határmenti térsége milyen potenciálokkal rendelkezik és ezek kiaknázására milyen eszközök állnak rendelkezésre, illetve azokat milyen hatékonysággal hasznosítja.

2. A kutatás kérdései és az alkalmazott módszerek

A hátrányos helyzetű területeken egyre nagyobb számban jelennek meg olyan települések, amelyek képesek a megváltozott gazdasági körülmények között is sikeresek, versenyképesek lenni. A jelenlegi gazdasági-társadalmi körülmények között ennek a fejlődésnek a kiindulópontjai lehetnek a magyarországi vidék kisvárosai, amelyek képesek kiemelkedni környezetükből intézményi, infrastrukturális, de akár kulturális értelemben is, ezáltal képesek mikroközpontokat létrehozni vonzáskörzetükben. A dolgozatomban arra keresem a választ, hogy az Észak-Alföld határmenti területein fekvő kisvárosok, nevezetesen Fehérgyarmat, Kisvárd, Vásárosnamény és Záhony esetében milyen szerepet játszanak a turizmusfejlesztésben saját- és vonzáskörzetük fejlesztésében.

Ennek feltárása érdekében először a városok jelenlegi szerepe kerül elemzésre a 2015-ben létrehozott Integrált Településfejlesztési Tervek alapján, kiegészítve 2015-2020 közötti, demográfiai adatokkal. Azt vizsgálom meg, hogy milyen társadalmi-gazdasági jellegzetességek figyelhetők meg, milyen természeti és épített környezettel rendelkezik, illetve milyen kulturális szerepe van az egyes járásközpontoknak. Ezt követően a városok helyzetét turisztikai szempontból vizsgáltam, rávilágítva az eddigi tevékenységükre és a jövőbeli lehetőségeikre. Végül a pályázati aktivitást vizsgálom meg közelebbről és ezekből vonok le következtetést a városok turisztikai szerepét illetően.

3. A sikeres vidékfejlesztés társadalmi és gazdasági háttere

Az 1980-as évektől, az ipari termelésben bekövetkező paradigmaváltás jelentős változásokat eszközölt ki a regionális gazdaságfejlesztésben és vidékfejlesztésben: ennek nyomán bekövetkezett a szubszidiaritás és a partnerség elvének felértékelődése, melynek alapfeltétele az alulról felfelé szerveződő, a helyi igényekre és lehetőségekre épülő helyi gazdaságfejlesztés. A helyi gazdaságfejlesztés célja a helyi versenyképesség fokozása, hiszen ennek kiemelt fontossága van a globalizált világban, ahol valamennyi térség saját erőforrásaira támaszkodva, önállóan versenyez a gazdasági térben. A globalizáció jelentősen megváltoztatta a helyi tényezők szerepét a gazdaságban annak következtében, hogy bővült a mindenhol fellelhető erőforrások köre, értékesebbé váltak a sajátos tudáson alapuló helyi adottságok. A hely ebben az esetben a fizikai meghatározottság mellett jelenti a helyben meglévő kapcsolatokat, folyamatokat, amely egy olyan társadalmi és gazdasági teret alkot, amelyben közös gazdasági érdek és kulturális-közösségi identitás van jelen (PÓLA 2014).

4. Az endogén fejlődés és a turizmusfejlesztés kapcsolata

4.1. Endogén fejlődés a térségfejlesztésben

Az endogén fejlődés fogalmának tisztázása során két kiemelő fogalomkört kell először tisztáznunk: a területi tőke mibenlétét és a fejlődést. A helyi versenyképesség alapját a *területi tőke* kihasználásának képessége jelenti (SZABÓ et al. 2017). A területi tőke alkotóelemei közé tartozik a földrajzi fekvés és az abból származó jellegzetességek, a gazdasági élet jellemzői, valamint egyéb tényezők – ilyen például a környékre jellemző függőségek, megállapodások, szabályok. Ezek mellett van egy kevésbé kézzelfogható tényező, a környezet: intézmények, szabályok, gyakorlatok, termelők, kutatók, politikusok – a kreativitás és az innováció létrehozói (OECD 2001). A *fejlődés* egy szándékolt emberi tevékenység annak irányába, hogy több dimenzió mentén, több szereplő bevonásával történő növekedés, amelyet csak abban az esetben tarthatunk pozitívnak, amennyiben értékes, hasznos javak vagy szolgáltatások termelésével jött létre (FARKAS 2002).

Az *endogén fejlődés* a következő helyi erőforrásokra épülhet:

- földrajzi elhelyezkedés;
- természeti erőforrás;
- humán erőforrás;
- társadalmi erőforrás;
- intézményi erőforrás;
- speciális termékhez kapcsolódó erőforrás (PÓLA 2014).

Az endogén hatások összekapcsolódhatnak, kiegészülhetnek exogén hatásokkal, amelyek nyomán új regionális helyzetek teremődnek, ennek hatásai pedig elősegíthetik az innovációt (FARAGÓ 1994).

Az endogén fejlődés egy térség koncentrált szerveződése, amelyben szerepet játszanak a helyi szereplők kapcsolatképzési képességei, a helyi döntéshozók, a tudástermelés, a helyi termelési tényezők és a vállalkozói képességek. A belső mellett megjelennek külső tényezők is: a külső információk megfelelő adaptálása, a technológiai, kulturális és társadalmi környezethez történő folyamatos alkalmazkodás. Az endogén források közül a legfontosabb a tőkepotenciál, a rendelkezésre álló munkaerő képzettsége, az infrastruktúra, a földrajzi helyzet, a környezeti állapot, a piaci kapcsolatok, társadalmi-gazdasági adottságok és az intézményi rendszer (CAPELLO 2011).

Az endogén erőforrások kiaknázásának jó példája a turizmusfejlesztés, amely előtérbe helyez egy helyi értéket, nevezetesen a települést magát, annak épületeit, történelmét, természeti értékeit. A turizmusfejlesztés olyan komplex hatásrendszerű fejlesztési eszköz, amely hatásai mind a társadalomban, a kulturális életben és a nemzetpolitikában fellelhetők: a turizmusfejlesztés tehát eszköz, nem pedig cél ebben az olvasatban (DEÁK 2016).

4.2. A turizmus térségi hatásai

A turizmus gazdasági hatásait vizsgálva megállapítható, hogy napjainkra az egyik legfontosabb gazdasági ágazattá vált, mind társadalmi-gazdasági, mind a nemzetközi kereskedelmi szempontból, amely a gazdaságon belül *jövedelemteremtő, vállalkozásfejlődésre és foglalkoztatásra gyakorolt hatással* rendelkezik (MUNDRUCZÓ – GRAHAM 1996). Emellett jelentős hatással bír a gazdasági szerkezet alakulására oly módon, hogy új piacokat és pótlólagos keresletet generál más gazdasági ágazatok számára, leginkább a helyi, mezőgazdasági és kézműves termékek esetében. A fogadóterület imázsa is változik a turizmus megerősödése következtében, jellemzően pozitív irányba – ennek megvalósulása azonban

tudatos pozicionáláshoz és márkáépítéshez kötött, amely feltételezi a tudatos településmarketing tevékenységet.

A gazdasági mellett, társadalmi hatások is felismerhetők a turizmushoz kötődően. Történeti minták igazolják, hogy a turizmus megnövelheti egy térség munkaerőigényét, az új munkahelyek lehetőséget teremthetnek a fiatal értelmiségi réteg helyben tartására, így a turizmusnak a népesség egészére is van hatása. (KAPOSI 2021, GONDA-KAPOSI 2019) Emellett a közösséget is befolyásolja: a turizmus működtetésébe bekapcsolódnak a helyi közösségek és iskolák, aktivizáló hatással van a helyi közösségekre. Emellett a saját kultúra ismerete és a helyi identitás is megerősödik hatására.

A társadalmi-gazdasági hatások mellett, fontos megemlíteni a környezeti tényezőket is. A turizmus hozzájárul az erőforrások hatékonyabb felhasználásához és a természeti, kulturális örökségek gazdasági fenntarthatóságához, valamint revitalizálja azokat. Emellett befolyással lehet a környezettudatos attitűdre, hiszen az idegenforgalmi látóvalókat jellemzően nagyobb odafigyelés övezi – tudatosan a helyi közösségekben épített és természetes környezetük értékessége.

A területfejlesztési hatások közé sorolható a helyi gazdaságfejlesztés és a versenyképesség javítása. Egyrészt a turizmus helyi gazdaságfejlesztő hatása különösen fontos a periférikus térségek fejlesztése során. Ennek módja a versenyképesség növelése, amelynek fontos mozzanata az egyes területek komparatív előnyeinek kiaknázása.

A turizmus fejlesztése a külső perifériák esetében további fontos szerepet hordoz: kapocs lehet a határtérségek fejlesztésében, a határon átnyúló kapcsolatok elősegítésében. Ennek egyik fontos eleme, hogy a turizmus támogassa az identitáserősítés folyamatát, a kulturális interakciókat, az örökségek védelmét és a jövedelem generálását (DEÁK 2016).

4.3. A turizmus szerepe a vidékfejlesztésben

A falusi turizmus Magyarországon az 1920-as évektől kezdett kialakulni. Ehhez kapcsolódóan az Országos Magyar Vendégfogadók Szövetsége (OMVESZ) a városi középosztály elérése érdekében jött létre: a cél az volt, hogy az érintett réteg az Adria tengerpartja helyett az ország falvaiban töltsen szabadidejét. A falusi turizmus során élelmiszerre és szállásra költött összegek a helyi parasztcsaládok jövedelmét növelte, alacsony életszínvonaluk javítását segítette elő a gazdasági világválság idején. A szervezet másik feladata az volt, hogy felkészítse a vidéki családokat a vendégfogadásra. A kezdeményezés összességében sikeresnek bizonyult: a vezetői között arisztokraták, az uralkodói elit, magas rangú tisztviselők voltak, akik a Szövetség oldalára tudták állítani a vidéki elitet – tanárokat, papokat, jegyzőket. A mozgalom a második világháborúig létezett.

Miután Magyarország területe a szovjet érdekszférához került, a korábbi magán jellegű kezdeményezések megszűntek. Az 1960-as évektől jelent meg a turizmus újra a magyar vidéken: a szálláskapacitás hiánya miatt az utazási irodák jellemzően magántulajdonban lévő házak bevonásával oldották meg szervezett utazásaikat, jellemzően a Balaton környékére – így alakultak ki kezdetben egyes falvakban vendéglátóhelyek.

A vidéki turizmus második fellendülése a nyolcvanas végén, a kilencvenes évek elején következett be. A helyi középosztály többsége az 1990-es politikai változás után elvesztette munkahelyét. Az idegenforgalom spontán reakció volt néhány vidéki családban, hogy új megoldásokat keressenek a munkanélküliségi válságra. Ennek következtében a kilencvenes évek elején az innováció egyfajta formája volt a vendéglátással foglalkozó vállalkozások megjelenése, mely meglévő erőforrásokra, a család meglévő házára, kertjére, gyümölcsösére, állataira, kézműves tevékenységeire, háztartási ismereteire épült. A falusi turisztikai kínálat tehát a háztartások kényelmi szolgáltatásaiból, a lakosok tudás- és ismeretségi tőkéjéből

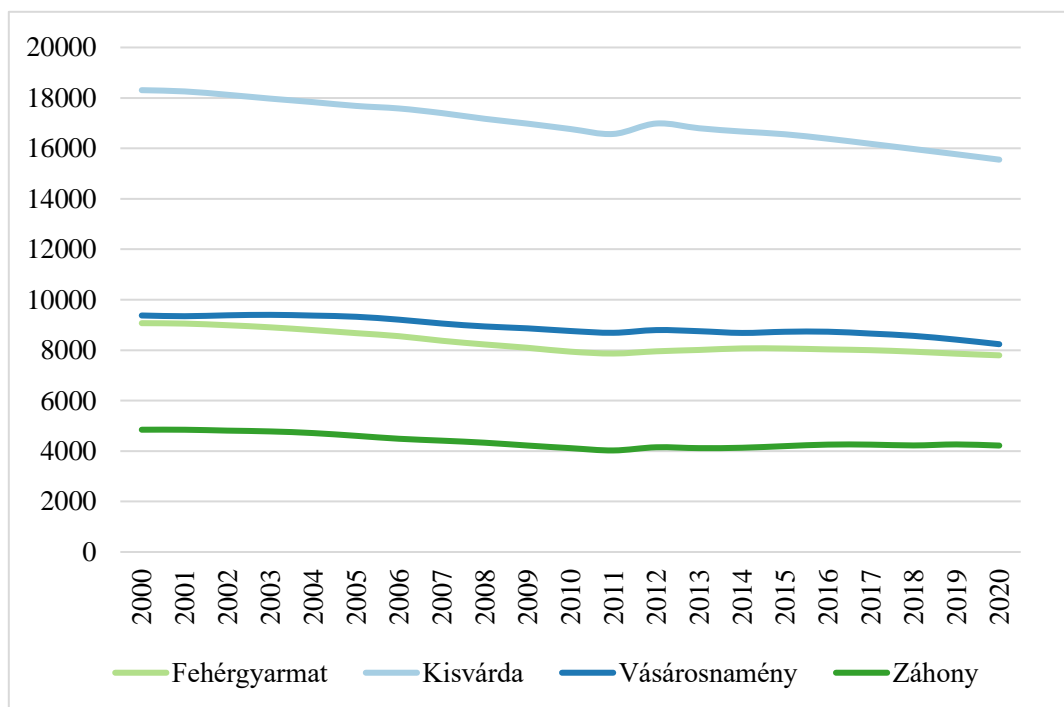
táplálkozott. Ezek a tevékenységek többletjövedelmet generáltak, amely pótolta a piacgazdaság kialakulása következtében bekövetkező jövedelemkiesést. Az ekkor kialakuló falusi turizmus tehát alapvetően egy spontán, szervezetlen mozgalommá vált, mely alulról építkezett (KOVÁCS 2020).

Jól látható tehát, hogy a vidéki tér napjainkra nem csupán a mezőgazdasági tevékenység színtere. Számatalan olyan jó példával találkozhatunk mind az Európai Unió területén, mind Magyarországon, amelyek példaként szolgálhatnak a vidéki lakosság életszínvonalának növelésében. Ezen a ponton azonban fontos megjegyezni: a turizmus önmagában nem lehet a periférikus térségek fejlődésének forrása, annak összekötése más tevékenységgel azonban lehet a sikeres vidékfejlesztés forrása (MARTON et al. 2016).

5. Az észak-alföldi határrégió kisvárosainak adottságai

Valamennyi vizsgált település esetében megfigyelhető enyhe csökkenés a lakónépességben 2000 és 2020 között: a népsűrűség ezzel összhangban visszafogottan, de valamennyi település esetében is csökkent (KSH 2000-2015) (1. ábra).

1. ábra: A vizsgált települések lakónépességének alakulása, 2000-2020 (fő)

Forrás: Saját szerkesztés (KSH 2000-2020)

A következő jellemzők 2015-2020 közötti vizsgálata történt meg a települések demográfiai jellemzőinek feltárása során:

- természetes fogyás, szaporodás;
- öregedési index;
- időskori függőségi ráta;
- fiatalokori függőségi ráta;
- nettó migrációs ráta.

Az öregedési index 65 év feletti korosztály arányát fejezi ki a 14 év alatti korosztályhoz képest. Valamennyi vizsgált településre jellemző az öregedési index növekedése: a legmeredekebb növekedés ebben az esetben is Záhonyra jellemző, itt az öregedési index 0,5, Kisvárdán és Vásárosnaményban 0,4, míg Fehérgyarmaton 0,2. Az időskori függőségi ráta azt

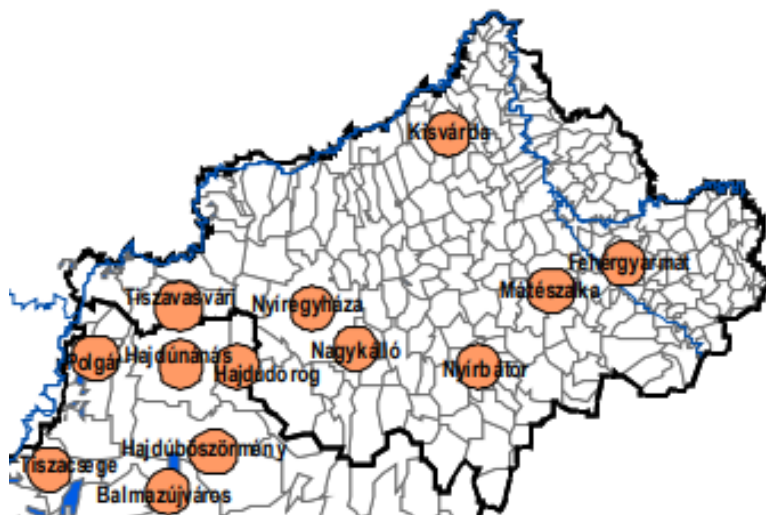
hivatott meghatározni, hogy a 65 év feletti korosztály aránya mekkora a 15-64 éves korosztályhoz viszonyítva: ez az arány némileg növekedett a vizsgált években, azonban az emelkedés mértéke nem meghatározó. Ugyanez a tendencia figyelhető meg a fiatalkori függőségi ráta esetében, amely a 14 év alatti korosztály arányát határozza meg a 15-64 év közötti lakossághoz képest.

A nettó migrációs ráta a bevándorlás és az elvándorlás különbségének arányát adja meg a teljes lakosságszámhoz képest. Ez a mutató a 2015-2020 közötti éveket tekintve szintén összességében negatív irányba változott, elsősorban Záhony esetében, ahol ennek értéke -16,21. Ezt követi Fehérgyarmat és Kisvárdá (-7) – azonban Vásárosnamény esetében némi javulás figyelhető meg (0,99) (TeIR 2015-2020).

A *humán közfeladatok* ellátását az önkormányzatok tudatosan szervezik és valósítják meg, a lakosság egésze számára biztosított a magas minőségű szolgáltatások elérhetősége. Az intézményekhez tartozó alapinfrastruktúra kiépült, egyes elemei azonban felújításra szorulnak. A *köznevelési intézményrendszer* jelentős átalakuláson ment keresztül, azonban a vizsgált városok alap- és középfokú oktatási intézményeibe járó fiatalok számára ez jelentősen nem hatott. Az *egészségügyi ellátás és a szociális szolgáltatások* rendszere jól szervezetett. A *kulturális és szabadidős intézmények*, létesítmények adottak.

Valamennyi vizsgált város *járasközpont, szerepük a térség gazdaságában meghatározó*. Negatívumként említhető ezzel szemben, hogy jellemzően kevesebb jelentős gazdasági szereplő van jelen, jóval elterjedtebbek a KKV szektorba sorolható vállalkozások, amely a jövőben gátját jelentheti a fejlődésnek. A globálisan megfigyelhető trendhez igazodva a vizsgált városokban is jellemző a mezőgazdasági jelleg gyengülése és a szolgáltatások erősödése. A turizmus kevésbé jellemző: nem megfelelő a szolgáltatások mennyisége és minősége, valamint a turisztikai értékek tudatos kommunikációja is hiányos, így összességében a település turisztikai pozicionálása elhanyagolt.

2. ábra: Gyógyvízzel rendelkező települések az Észak-Alföldön, 2011

Forrás: KSH 2013

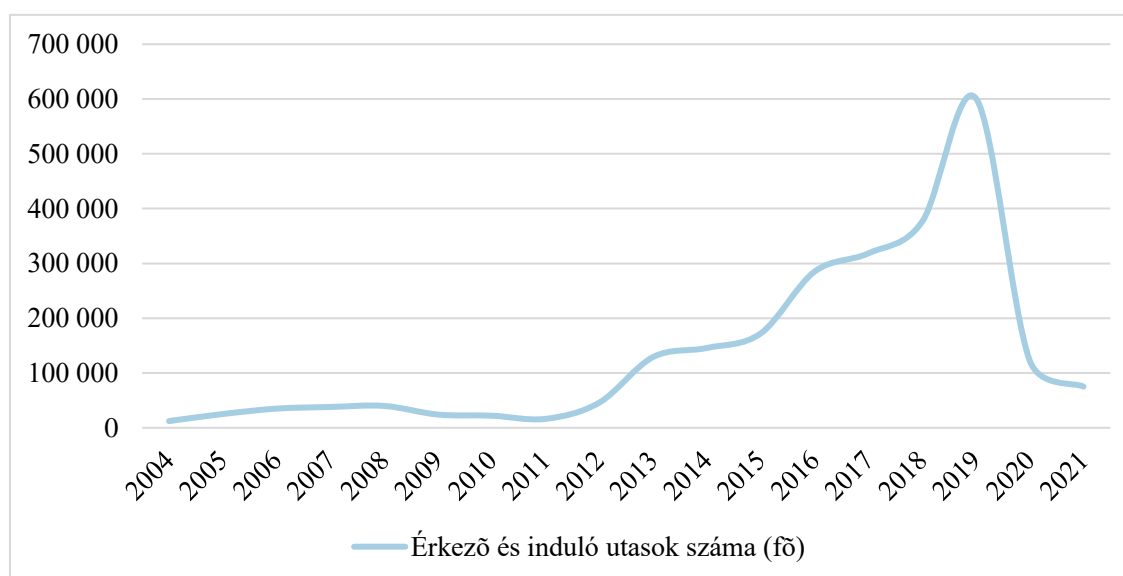
Fehérgyarmat, Kisvárdá és Vásárosnamény legfontosabb természeti értéke a gyógy- és termálvíz – ez idegenforgalmi szempontból a legvonzóbb adottsága a városoknak (2. ábra). A három településre jellemző a síkvidéki fekvés, mely alapvetően mezőgazdasági művelésre alkalmas. A városok közelében található Natura2000-es területek, illetve Fehérgyarmat központja a Sztómár-Beregi Tájvédelmi Körzetnek és a Sztómár-Beregi Natúrparknak. A települések zöldfelületi ellátottsága megfelelő. Záhony kivételt jelent a felsorolt települések

közül annak logisztikai jellege következtében: a jelentős kiterjedésű gazdasági területek és a vasút jelentősen korlátozza a zöldterületek kiterjedését.

A városok építészeti arculata részben urbanizált, illetve urbanizálódó, részben agrártáji jellegű. Egyszerre jelenik meg a gondozott belső környezet és a periferikus felépítés, a mezővárosi térszerkezet, védett műemlékek, a modern többszintes beépítés és az ipartelepítés épületei. Fehérgyarmat, Kisvárdá és Vásárosnamény területein fennmaradt a történeti városszerkezet egy része, valamint emlékek a történelmi városmagból, míg Záhony arculatát elsődlegesen a vasúti infrastruktúra, az iparosodott jelleg határozza meg.

A vizsgált települések közül közlekedés szempontjából valamennyi jól ellátott. A városok, perifériás elhelyezkedésük ellenére jó összeköttetéssel rendelkeznek a regionális és országos központtal, a jövőben megépülő gyorsforgalmi utak ezen tovább javíthatnak. A határ közelsége valamennyi város esetében meghatározó, a jövőben ez az adottság komoly fejlesztési potenciált jelenthet az ukrán-magyar, román-magyar határon Ezek alapját képezheti a napjainkban is jelen lévő, kevésbé formális kapcsolatok. Negatívum, hogy a tranzitforgalom a városokon keresztül halad át: ennek oka, hogy a városok nem rendelkeznek elkerülőutakkal, ezért balesetveszélyes útszakaszok alakulhatnak ki, illetve a zajszennyezés is erősödhet. Emellett a városon belül található kisebb utak sokszor karbantartás hiányában elhanyagolt állapotban vannak. A parkolóhelyek számában időleges hiány mutatkozik csúcsidőben, a városközpontokban. A helyközi és távolsági járatok elfogadható sűrűséggel és menetidővel közlekednek a központok felé, helyi közlekedés nincs. Fehérgyarmatról a helyi központok (Debrecen, Mátészalka, Nyíregyháza) vasúton is megközelíthetők, azonban annak szolgáltatói minősége alacsony. Kisvárdá esetében a vasúti közlekedés színvonala magas, Budapest, Debrecen és Nyíregyháza gyorsan elérhető, a járatok száma megfelelő. Vásárosnamény esetében a vasúti közlekedés színvonala alacsony, azonban a fontosabb központok, Nyíregyháza, Mátészalka, Kisvárdá, elérhető, valamint jelentős hatása volt az M3 autópálya Vásárosnaményig történő meghosszabbításának. Emellett közlekedés szempontjából meghatározó a kerékpáros közlekedés. Záhony kiemelt közlekedési útvonalon fekszik, jó közlekedési kapcsolatokkal rendelkezik vonzáskörzetével is, így gazdaságát az ingázó munkavállalók jelentősen befolyásolják.

3. ábra: Érkező és induló utasok száma, Debrecen Airport, 2004-2021 (fő)

Forrás: Saját szerkesztés (KSH 2004-2021)

Fontos kiemelni továbbá, hogy a vizsgált városoktól 100-120 km-re található Debrecen repülőtere, amely a koronavírus kitöréséig folyamatosan növekvő utasforgalmat bonyolított le

(3. ábra). További pozitívum, hogy mind a négy város közvetlen vasúti kapcsolattal rendelkezik Debrecennel, így a jövőben ennek az adottságnak a kihasználása is megtörténhet.

A vizsgált települések közüzemi infrastruktúrája az országos és megyei szint összehasonlításában megfelelő. A települések környezeti terhelése mérsékelt, az önkormányzatok törekednek arra, hogy intézményeikben hatékony energiateljesítményt valósítsanak meg.

A települések jellemzése a következő dokumentumok feldolgozásával készült:

- Fehérgyarmat Város Településfejlesztési Konceptiójának és Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata (BELÜGYMINISZTERIUM 2015a)
- Kisvárdai Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája (BELÜGYMINISZTERIUM 2015b)
- Vásárosnamény Város Településfejlesztési Konceptiójának és Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata (BELÜGYMINISZTERIUM 2015c)
- Záhony Város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata (BELÜGYMINISZTERIUM 2015d)

6. A turizmus formái az észak-alföldi határ régió kisvárosaiban

A vizsgált települések közül Kisvárdai és Vásárosnamény a Tokaji és Nyíregyházi turisztikai térség részét alkotják – ezen belül a Felső-Tisza térségéhez tartoznak. Fehérgyarmat és Záhony egyik turisztikai térséghez sem tartozik. A turisztikai térségek 2020 szeptemberében kerültek kijelölésre, amelyek a 2016-ban lehatárolt 5 kiemelt turisztikai fejlesztési térségek mellett jelentek meg. A turisztikai térség és a valódi turisztikai teljesítmény elemzése során kiderül, hogy bár a 2020-ban nevesített turisztikai térségek között szerepel a két járás, ahol a két település található, a térökonometria módszerével nem határolható le, mint turisztikailag fontos terület (VÉGI 2021).

A turizmus számos formája fellelhető a vizsgált térségben. Ezek közül kiemelkedik az egészségturizmus, amely esetében az utazó fő motivációja egészségügyi állapotának megőrzése, illetve javítása: két fő ága a gyógyturizmus és a wellness turizmus. A gyógyturizmus a lakóhelytől eltérő helyen található gyógyüdülőhelyen vagy gyógyászati létesítményben való tartózkodást jelenti. A gyógyturizmus jellemzően egy természetes gyógytényezőre épül. A wellness-turizmus célja a testi-lelki egészség megőrzése, amelyben jelentős szerepe van az aktív és passzív szolgáltatásoknak is. Az észak-alföldi régió idegenforgalmi potenciálját jelentősen meghatározza a turizmusnak ezen formája termál- és gyógyvizekben gazdag területei miatt (KSH 2013). Fehérgyarmaton 2004-ben épült meg a Fehérgyarmati Gyógyfürdő, amely gyógyászati ellátás biztosítása mellett közfürdőként is működik (SZSZBMK 2013). A Kisvárdai Várfürdőben három gyógymedence, illetve wellness ellátás található (AQUACINEMA.HU 2022). Vásárosnaményban szintén működik fürdő, Szilva Termál- és Wellnessfürdő néven, amely célja a helyi értékek megismertetése is (SZILVAFURDO.HU 2022).

A gasztronómiai turizmus esetében a turisták elsősorban a térség jellemző ételeit, italait ismerik meg. A legjellemzőbb formája a falusi vendéglátás – Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a gyümölcskultúra a legjellemzőbb. A Felső-Tisza, a Tisza, a Szamos és a Túr árterületén őshonos szatmári szilva valamennyi vizsgált településen megtalálható, sok törődést nem igénylő, azonban bő termésű szilvafajta. 2012-től önálló fajta. A gasztronómiai turizmus szorosan kötődik a falusi vendéglátáshoz, amely jelen vizsgálat szempontjából kevésbé meghatározó fajta a turizmusnak.

Az ökoturizmus a turizmus azon fajtája, amely nem üdülési céllal valósul meg, hanem természeti értékek megismerése céljából valósul meg. Az ökoturizmus fő helyszínei az Észak-Alföldön a nemzeti parkok, szűkebb vizsgálati területünkön főként a folyók és környezetük, illetve a már említett Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzet és a Szatmár-Beregi Natúrpark. Az ilyen jellegű területekre jellemző, hogy a természeti értékhez kapcsolódóan programlehetőségek rendelkezésre állnak (kijelölt túraútvonalak, csónaktúrák, fotószafari stb.). A Felső Tiszavidék tájegységei a 4. ábrán láthatók.

4. ábra: A Felső Tiszavidék kisebb tájegységei

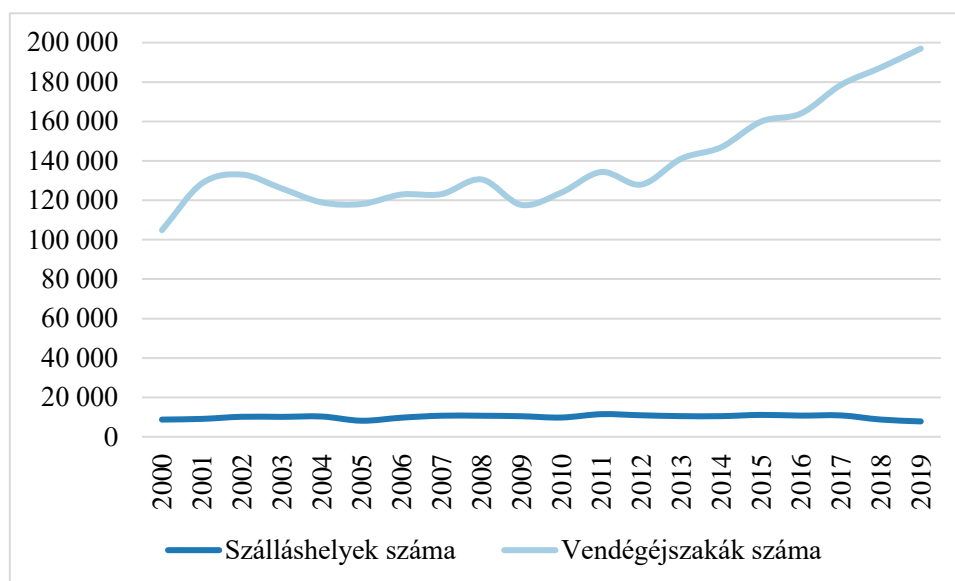
Forrás: GILYÉN et al. 1981.

Az Észak-Alföld jelentős folyó- és állóvizei kedveznek a vízi turizmusnak. Lehetőség van ezeken a területeken vízitúrára, sétahajózásra, vízi sportolási lehetőségekre és fürdőzésre. Fehérgyarmat közelében a Szamos, Kisvárd és Záhony körzetében a Tisza, míg Vásárosnamény esetében a Tisza, Szamos és Kraszna folyók – ez utóbbi település esetében kiemelendő Gergelyugornya városrész szabadstrandja (KSH 2013).

Az üzleti- vagy hivatásturizmus munkával összefüggő utazásokat foglal magában. Ekkor a turista közel ugyanazokat a szolgáltatásokat veheti igénybe, az utazás célja nem azonos. A vizsgált települések közül egyikben sincs jelen nagyobb mértékben ilyen jellegű turizmus (KSH 2013).

A kulturális-, illetve örökségturizmus célhelyszínei lehetnek egyházi látványosságokat, hagyományokat, a térség kulturális életét bemutató nevezetességek – ilyenek lehetnek a templomok, népi emlékeket bemutató intézmények, ipartörténeti emlékek, kastélyok, kúriák, várak. Ebből a szempontból az észak-alföldi régió látnivalókban gazdag térség, a múzeumok, tájházak, helytörténeti gyűjtemények száma több, mint 100 (KSH 2013). Fehérgyarmaton ilyen jellegű látványosság a református templom, a római katolikus templom, a Jékey kúriából átalakított Kossuth-park (HAMAR 2005). Kisvárd nevezetességei között kiemelendő a Vár, a görögkatolikus, római katolikus és református templomok, az egykori zsinagóga épülete, ma Rétköz Múzeum (KISVARDA.HU 2022). Vásárosnamény esetében a kulturális- és örökségturizmus tárgyát képezheti a Beregi Múzeum, a Tomcsányi Kastély, a Hunor Vadászati Kiállítás (VASAROSNAMENY.HU 2022).

5. ábra: A Szálláshelyek és vendégéjszakák száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Forrás: Saját szerkesztés (KSH 2000-201)

A kereskedelmi szálláshelyek számáról készült felmérések megyei bontásban publikusak – azonban ezekből az adatokból két trend jól olvasható: míg a vendégforgalom folyamatos, egyenletes növekedésen megy keresztül 2000 és 2019 között, addig a szálláshelyek férőhelyeinek száma stagnáló-csökkenő tendenciát mutat (5. ábra).

Összességében igaznak bizonyulnak azok a megállapítások, miszerint a négy vizsgált város turisztikai potenciállal alapvetően rendelkezik, azonban azok kiaknázása nem teljesül.

6.1. Pályázati aktivitás

A következőkben a 2004 és 2022 között támogatott pályázati programok értékét és eloszlását vizsgálom a négy vizsgált település esetében. A vizsgált pályázatok a következők:

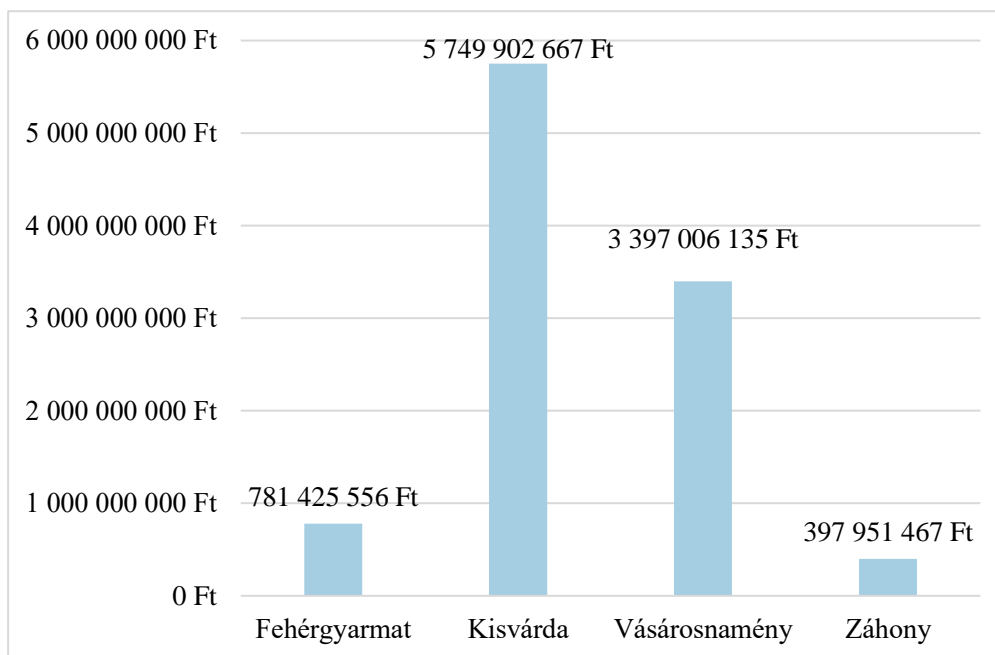
- ÉAOP-2.1.1/H-11- Turisztikai szolgáltatások fejlesztése
- ÉAOP-3.1.3/A-11- Kerékpárforgalmi hálózat fejlesztése
- ÉAOP-3.1.3/B-09- Kerékpárforgalmi hálózat fejlesztése a komplex programmal kezelendő LHH kistérségekben
- ÉAOP-5.1.1/D-09-1f- Funkcióbővítő integrált települési fejlesztések
- ÉAOP-5.1.1/D-09-2f- Funkcióbővítő integrált települési fejlesztések
- ÉAOP-5.1.1/D-12- Funkcióbővítő integrált települési fejlesztések
- ÉAOP-5.1.1/E- Helyi településfejlesztési akciók
- ÉAOP-5.1.1/G-09- Funkcióbővítő integrált települési fejlesztések a komplex programmal segített LHH kistérségekben
- GINOP-7.1.1-15-Nemzeti Kastély- és Várprogram turisztikai célú fejlesztéseinek támogatása
- TÁMOP-3.2.12-12/1- Kulturális szakemberek továbbképzése a szolgáltatásfejlesztés érdekében
- TÁMOP-3.2.13-12/1- Kulturális intézmények részvétele a tanórán kívüli nevelési feladatok ellátásában
- TÁMOP-3.2.13-12/1- Kulturális intézmények részvétele a tanórán kívüli nevelési feladatok ellátásában
- TÁMOP-3.2.9/B-08/2- Audiovizuális emlékgyűjtés

- TIOP-1.2.2-11/1- Múzeumok és levéltárak iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése
- TIOP-1.2.3-11/1- Könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúra-fejlesztése – „Tudásdepó Expressz”
- TOP-1.2.1-15-SB1-Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés
- TOP-1.2.1-16-SB1-Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés
- TOP-4.3.1-15-SB1-Leromlott városi területek rehabilitációja
- TOP-4.3.1-16-SB1-Leromlott városi területek rehabilitációja
- VP-6.4.1-16-Nem mezőgazdasági tevékenységek beindítására és fejlesztésére irányuló beruházások támogatása

A fenti pályázatokból származó kifizetések a 2008-2018 közötti időszakban kerültek kiegyenlítésre. A fenti pályázatok a városok által összes beadott pályázat 3%-át teszik ki Fehérgyarmaton, 13%-át Kisvárdában, 9%-át Vásárosnaményban és csupán 1%-át Záhonyban.

A legnagyobb mértékű támogatásban Kisvárdra részesült összességében a vizsgált időszakban, ezután következik Vásárosnamény, majd Fehérgyarmat, végül Záhony (6. ábra). A legnagyobb összegű támogatást, 4 366 462 374 Ft TOP pályázatok keretében kerültek a magyar pályázók tulajdonába. Ezután sorrendben az ÉAOP, GINOP, majd VP program következik, végül a TOP 54 266 276 Ft-tal.

6. ábra: A turisztikai pályázatok során elnyert összegek 2008 és 2018 között összesen

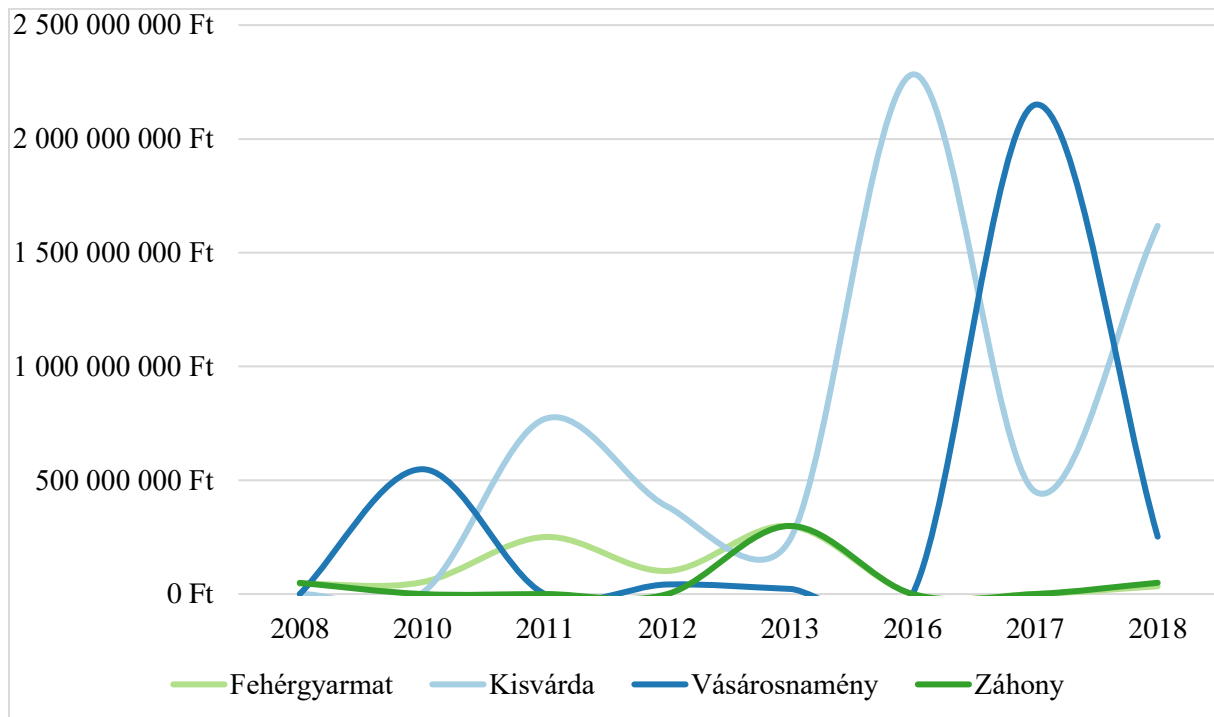

Forrás: Saját szerkesztés, Támogatott projekt kereső alapján

A pályázatok időbeli eloszlását vizsgálva megállapítható, hogy míg Fehérgyarmat és Záhony esetében, ahol alapvetően alacsonyabb volt a pályázati aktivitás, 2013-ban volt a kifizetések csúcspontja, míg Kisvárd és Vásárosnamény esetében ez 2016-2017-ben következett be. Fehérgyarmat esetében a legnagyobb beruházást a Betyáros Hagyományörző Pihenő- és Kóstolóház kialakítása, a Szatmár-Beregi Élmenyliget fejlesztése és az aktív turizmus fejlesztése és szolgáltatásbővítése kapta, 2012-2013-ban. Kisvárd esetében a kerékpárforgalmi hálózat és a funkcióbővítés mellett, szerepet kapott 2016-ban egy nagyobb

volumenű kastély- és várprogram turisztikai célú fejlesztés. Vásárosnaményban a funkcióbővítés és a kulturális intézmények fejlesztése kapta a legnagyobb szerepet. Záhony összesen három, turisztikai vonatkozású pályázatban vett részt a vizsgált időszakban, ezek főképpen a nem mezőgazdasági jellegű fejlesztésekhez és a funkcióbővítéshez kapcsolódtak (7. ábra).

7. ábra: A turisztikai pályázatok során elnyert összegek 2008 és 2018 között éves bontásban

Forrás: Saját szerkesztés, Támogatott projekt kereső alapján

7. Következtetések

A vizsgálatomban arra kerestem választ, hogy az észak-alföldi határregió kisvárosai milyen szinten képesek adottságaiknak megfelelően alakítani pályázati aktivitásukat, mekkora szerepet játszanak abban lehetőségeik és hátrányaik. A vizsgálat indokoltságát az endogén fejlődés fontosságában láttam, valamint annak lehetséges erősítésében a turizmusfejlesztésen keresztül. Ennek során első lépésként ennek a két fogalomkörnek a metszéspontját tártam fel.

A következő lépésként a vizsgált városok általános demográfiai jellemzőit, humán infrastruktúráját, gazdasági helyzetét, természeti és épített környezetét, valamint közlekedését elemeztem. Ezek tanulságaként kijelenthető, hogy egy jellemzően előnytelen demográfiai helyzetű térségről beszélhetünk, a gazdasági helyzet annak ellenére, hogy a környezetéhez képest előnyös, alapvetően meghatározza periférikus elhelyezkedése, természeti értékekben gazdag, azonban az ebben rejlő potenciál kevésbé kiaknázott, míg épített környezete erősen kevert, egyszerre található meg bennük urbanizált, illetve vidékies jelleg. A vizsgált városok és a térségi központok közötti közlekedés kapcsolata mind mennyiségben, mind minőségben jellemzően jó, azonban kisebb területi szinten ez kevésbé érvényesül.

A legjellemzőbb turisztikai ágazat az egészségturizmus, emellett fontos szerepe lehet a jövőben a vízi turizmusnak és kulturális-, illetve örökségturizmus is, amelyek terén a négy kisváros érvényesülni tud adottságai alapján. Az ezáltal megállapítható potenciális fejlesztési pontok a turizmus tekintetében a következők:

- Szolgáltatói szektor erősítése, a városi gazdaság diverzifikálása

- Természeti értékek jobb kommunikációja
- Épített örökség jobb kommunikációja
- Épített környezet állagmegóvása
- Vendéglátó- és szálláshelyek számának és minőségének növelése
- Helyi és helyközi közlekedés fejlesztése
- Belső úthálózat fejlesztése

A pályázatokat vizsgálva megállapítható, hogy a turisztikai és az ahhoz kötődő fejlesztések kevésbé vannak jelen a négy vizsgált városban – legkevésbé Záhony, míg leginkább Kisvárdán esetében jellemző az ilyen jellegű pályázati aktivitás. A legnagyobb beruházások kevésbé tükrözik a fent említett területek súlyát: Fehérgyarmat esetében a legnagyobb beruházást a turisztikai helyszínek fejlesztésével nyerték a pályázók, valamint az aktív turizmus fejlesztése és szolgáltatásbővítése, 2012-2013-ban. Kisvárdán esetében a kerékpárforgalmi hálózat és a funkcióbővítés mellett egy nagyobb volumenű kastély- és várprogram turisztikai célú fejlesztés kapott támogatást 2016-ban. Vásárosnaményban a funkcióbővítés és a kulturális intézmények fejlesztése kapta a legnagyobb szerepet. Záhony főképpen a nem mezőgazdasági jellegű fejlesztésekhez és a funkcióbővítéshez kapcsolódó pályázatokon kapott támogatást.

A vizsgált területek közül leginkább az épített környezet állagmegóvása, ezzel szemben az aktív pihenés, a természeti értékek fenntartása, az értékek jobb közlése kevésbé jelenik meg ezekben a projekteknél. A szálláshelyek számának lassú csökkenése szintén egy negatív tendencia lehet, különös tekintettel arra, hogy a vizsgált időszakban növekvő tendenciát mutatott a vendégéjszakák száma, illetve a koronavírus hatásának gyengülésével újból növekvő tendenciát láthatunk.

Irodalomjegyzék

- CAPELLO, R. (2011). Location, Regional Growth and Local Development Theories. *Aestimum* 58(1): pp. 1-25.
- DEÁK, A. (2016): Turizmusfejlesztés, mint fejlesztéspolitikai eszköz Szabolcs-Szatmár-Bereg megye külső periferiáinak felzárkózásában. In.: Tamás J. – Popp J. (szerk.): *Baranyi Béla 70: A kapocs*. Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar. pp. 93-102.
- FARKAS, T. (2002): Vidékfejlesztés a fejlődéstudományok és a fejlesztési koncepciók tükrében. *Tér és Társadalom* 16(1): pp. 41-57.
- FARAGÓ, L. (1994): Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához. *Tér és Társadalom*. 8(3-4): pp. 23-39.
- GONDA, T. – KAPOSZ, Z. (2019): Pécs turizmusának első aranykora. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. 4(2): 60-84.
- GILYÉN, N. – MENDELE, F. – TÓTH, J. (1981): A Felső-Tiszavidék népi építészet. Műszaki Könyvkiadó.
- KAPOSZ, Z. (2021): A gróf Hunyady család szerepe a balatoni turizmus létrejöttében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 6(3): 6-24.
- KSH (2000-2020): *Éves településstatisztikai adatok 2021-es településszerkezetben*.
- KSH (2000-2019): *A vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken*.
- KSH (2004-2021): *A regionális nemzetközi repülőterek forgalma*.

KSH (2013): *Idegenforgalmi tendenciák, sajátosságok Észak-Alföld megyéiben.*

KOVÁCS, D. (2020): Decades of rural tourism development in Hungary. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 5(4): pp. 91-107.

MARTON, G. – RAFFAY, Z. – PRISZTÓKA, GY. – RAFFAY, Á. – KISS, R. (2016): A Dráva-mente, mint határmenti, periférikus tér turizmusfejlesztésének problémái. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 1(2): pp. 34-48.

MUNDRUCZÓ, GY. – GRAHAM, S. (1996): Turizmus, elmélet és gyakorlat. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.* pp. 37-90.

PÓLA, P. (2014): Helyi erőforrások, vidékfejlesztési stratégiák, In: Lukovics M. – Zuti B. (szerk.): *A területi fejlődés dilemmái.* SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged, pp.267-276.

SZABÓ, P. – TÓTH, B. I. – OLÁH, M. (szerk.) (2017): A területi tőke és magyarországi dimenziói, Balatonfüzfő. A Nyilvánosságért és a Civil Társadalomért Alapítvány, pp. 424.

VÉGI SZ. (2021): Magyarország járási szintű turisztikai centrumtérsegeinek lehatárolása és hazánk kiemelt turisztikai térségeivel történő összevetése térökonometriai módszerekkel. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 6(3): pp. 44-59.

Egyéb hivatkozások:

BELÜGYMINISZTERIUM (2015a): Fehérgyarmat Város Településfejlesztési Konceptiójának és Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata.

BELÜGYMINISZTERIUM (2015b): Kisvárdai Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája.

BELÜGYMINISZTERIUM (2015c): Vásárosnamény Város Településfejlesztési Konceptiójának és Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata.

BELÜGYMINISZTERIUM (2015d): Záhony Város Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata.

HAMAR (2005): Fehérgyarmat. Fehérgyarmat Város Polgármesteri Hivatala.

KISVARDA.HU (2022): Turizmus. Link: <https://kisvarda.hu/index.php/turizmus/latnivalok/kozteri-alkotasok> Utolsó letöltés: 2022.04.27.

OECD (2001): Territorial Outlook. OECD, Paris.

SZILVAFURDO.HU (2022): Bemutató. Link: <https://www.szilvafurdo.hu/hu/> Utolsó letöltés: 2022.04.27.

SZSZBMK (2013): Gyógyfürdő, tájékoztató. Link: <http://www.szszbmk.hu/pdf/fgy/gyogyfurdo.pdf> Utolsó letöltés: 2022.04.27.

TeIR (2015-2020): TeIR tablók – Települési tervezés.

VASAROSNAMENY.HU (2022): Vásárosnamény bemutatása. Link: <https://vasarosnameny.hu/idegenforgalom/vasarosnameny-bemutata> Utolsó letöltés: 2022.04.27.

www.aquacinema.hu (2022)